

Teresa Mazepa

Uniwersytet Rzeszowski, Polska

GALICYJSKIE TOWARZYSTWO MUZYCZNE A KWESTIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ

Wraz z nasileniem się ruchów narodowowyzwoleńczych po Wiośnie Ludów 1848 roku, które skłoniły narody pozbawione państwowości do walki o niepodległość, a także do protestów przeciwko asymilacji ze strony państw, do których należały, w Galicji zintensyfikowały się procesy narodotwórcze, przekształcając różne wspólnoty etniczne w samoświadome organizmy polityczne i kulturalne. Osobliwość procesów narodotwórczych oraz formowania się nowoczesnej polskiej i ukraińskiej tożsamości narodowej w Galicji w XIX wieku polegała na tym, że były one przede wszystkim rezultatem celowej działalności świadomych narodowo elit polskich i ukraińskich – swoistego „przebudzenia” ducha narodowego. Elity te nie tylko kształtowały tożsamość narodową, ale również działały jako organizatorzy życia społeczno-kulturalnego, wykorzystując różne środki, metody i formy w celu wdrażania ideologii narodotwórczej we własnych wspólnotach, umożliwiając afirmację narodową mimo braku państwowości. Przyczyniły się do tego aktywne działania różnych instytucji społeczno-kulturalnych, często kierowanych przez owych „budzicieli” ducha narodowego, w tym stowarzyszeń muzycznych. Muzyka i kultura muzyczna poprzez działalność towarzystw muzycznych stały się ważnym bodźcem w kształtowaniu tożsamości narodowej, intensyfikując uczucia patriotyczne i upowszechniając idee narodowe o charakterze niepodległościowym. Narodowe priorytety wspólnot pozbawionych państwowości znalazły wyraz w statutach towarzystw muzycznych, przejawiając się we wprowadzaniu języka ojczystego do oficjalnego użytku wewnątrz stowarzyszenia, w coraz szerszej reprezentacji dziedzictwa narodowego, a zarazem w inspirowaniu oryginalnej współczesnej twórczości, która miała odzwierciedlać różne odcienie uczuć narodowych. W tym kontekście szczególną rolę odegrało Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne z siedzibą we Lwowie. W działalności GTM tendencje i strategię narodowe, kształtujące postawy tożsamościowe, uzyskały wyjątkowy wyraz i znaczenie. W pierwszym okresie działalności, do 1848 roku, czyli Wiosny Ludów, GTM kierowało się zasadami wyznaczonymi przez zachodnioeuropejskie towarzystwa muzyczne, przede wszystkim Wiedeńskie Towarzystwo Przyjaciół Muzyki (Gesellschaft der Musikfreunde in Wien). Prowadziło intensywną działalność koncertową, pedagogiczną i edukacyjną, dbając o estetyczne wychowanie publiczności, konsekwentnie podążając za ówczesnymi trendami i nie stosując żadnych narodowych wyróżników w swojej aktywności. Jednak ten model działania po przełomowym roku 1848 dla wielu narodów Cesarstwa Austriackiego i Europy oraz po ogłoszeniu autonomii Galicji w 1867 roku został zmodyfikowany w związku z intensyfikacją procesów narodotwórczych. Zewnętrznym wyrazem procesów narodotwórczych zachodzących w GTM było wprowadzenie języka polskiego jako oficjalnego języka komunikacji w Towarzystwie, utrwalenie polskiej orientacji narodowej w rozwoju i poparcia dla rodzimej kultury w szeregu dokumentów GTM, narodowa orientacja repertuaru połączona z „chopinocentryzmem” jako skoncentrowanym wyrazem polskiej świadomości narodowej w muzyce, a także stale rosnąca obecność szerokiej reprezentacji polskich elit we władzach Towarzystwa.

Słowa kluczowe: Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne, Galicja, Lwów, muzyka narodowa, Karol Mikuli, chopinocentryzm, gatunki muzyczne, repertuar muzyczny, tożsamość narodowa, procesy narodotwórcze, język narodowy, dziedzictwo narodowe, kultura narodowa, Młoda Polska

Odkąd Lwów i Galicja stały się w 1772 roku częścią monarchii Habsburgów (od 1867 roku Austro-Węgier) jako nowo utworzona prowincja – Królestwo Galicji i Lodomerii (Königreich Galizien und Lodomerien), życie kulturalne, muzyczne i teatralne tego miasta nabrało nowych cech. Stołeczny status Lwowa zachęcił animatorów kultury do stworzenia w mieście szeregu ośrodków kulturalnych na wzór innych stolic europejskich. W szczególności w 1776 roku utworzono niemieckojęzyczny, a później również i polskojęzyczny stały teatr muzyczno-dramatyczny, następnie powołano do życia zróżnicowane towarzystwa oraz ośrodki kulturalne, w tym towarzystwa muzyczne. W 1838 roku we Lwowie, za przykładem jednego z najważniejszych i być może najważniejszego europejskiego towarzystwa muzycznego nawet w naszych czasach – Wiedeńskiego Towarzystwa Przyjaciół Muzyki (Gesellschaft der Musikfreunde des österreichischen Kaisererstates, Wiener Musikverein [1812]), po kilkudziesięciu latach nieformalnej działalności oficjalnie potwierdzono status Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego¹, które w pierwszych dziesięcioleciach swojej działalności miało charakter wielonarodowy² i w którym kwestie związane

¹ Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne/Galizische Musikverein (GTM) funkcjonowało we Lwowie w latach 1838–1939. Po rewolucyjnym zrywie 1848 r. i ostrzale miasta przez wojsko austriackie Towarzystwo straciło większość swojego majątku i na kilka lat przestało istnieć, odradzając się w 1853 r. jako Towarzystwo Wspierania [Upowszechnienia, krzewienia] Muzyki w Galicji (Das Verein zur Bevörderung der Tonkunst in Galizien), by od 1860 r. powrócić do swej pierwotnej nazwy. Wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości oraz włączeniem Lwowa i całego regionu do II Rzeczypospolitej zmieniło ono nieformalnie w 1919 r. swoją nazwę na Polskie Towarzystwo Muzyczne. We wrześniu 1939 r. władze sowieckie zlikwidowały Towarzystwo (jak i wszystkie inne, również ukraińskie) i zaczęło planowo niszczyć nie tylko całą dokumentację, lecz przede wszystkim ogromny dorobek kulturowy oraz pamiętać o nim. Wieloaspektowa działalność GTM została przedstawiona w szeregu opracowań naukowych. Zob. T.J. Mazepa, *Соціокультурний феномен європейський музичних товариств XIX – початку XX століття на прикладі Галицького Музичного Товариства*, Львів 2017, s. 474; L. Kyianovska, T. Mazepa, M. Dymon, *Funktionen der Musikvereine in einem multinationalen soziokulturellen Umfeld (am Beispiel des Galicischen Musikvereines [w:] Musical Societies in the long 19th century: between amateur and professional culture. Studia musicologica Labacensia 6*, red. J. Weiss, Koper, Ljubljana 2023, s. 77–101; T. Mazepa, *Z historii powstania i ukonstytuowania się Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie* [w:] Karol Lipiński. *Życie, działalność, epoka*, t. 6, red. J. Subel, Wrocław 2017, s. 73–86; eadem, *Zagadnienia tożsamości (identyfikacji) narodowej w procesie powstawania i w działalności Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego* [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 211–240; eadem, *Statuty jako dokumenty prawne Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie* [w:] *Musica Galiciana*, t. XI, red. M. Wierzbieniec, Rzeszów 2008, s. 204–228; M. Lubowiecka, *Rola mecenatu instytucjonalnego i obywatelskiego w Galicyjskim Towarzystwie Muzycznym we Lwowie w latach 1857–1913. Problematyka i postulaty badawcze* [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 176–202; M. Piekarski, *Muzyka we Lwowie. Od Mozarta do Majerskiego. Kompozytorzy, muzycy, instytucje*, Warszawa 2018.

² Ponieważ zachowały się archiwalne spisy członków starającego się o oficjalne zatwierdzenie przez władze wiedeńskie lwowskiego towarzystwa muzycznego, na podstawie ich analizy (biorąc pod uwagę brzmienie nazwisk) możemy przypuścić, iż byli wśród nich ludzie różnych narodowości:

z tożsamością³ narodową nie były zagadnieniami programowymi oraz priorytetowymi. Przedstawiciele każdej narodowości mieli możliwość zapoznania się z uniwersalnymi wartościami reprezentowanymi przez muzykę, więc Towarzystwo miało charakter otwarty. W II połowie XIX wieku na jego wzór powstały inne, podobne narodowe towarzystwa muzyczne i stowarzyszenia artystyczne, nie tylko we Lwowie i Galicji, ale także poza nimi. W szczególności warto zwrócić uwagę na ukraińskie muzyczne towarzystwo chóralne „Bojan”, założone we Lwowie w 1890 roku, które było niezwykle aktywne nie tylko w Galicji, ale także w diasporze. Owe towarzystwa i stowarzyszenia znacznie się przyczyniły do procesów profesjonalizacji życia muzycznego kraju, w szczególności do kształtowania gustów i preferencji muzyczno-estetycznych, rozwoju muzykowania amatorskiego w różnych środowiskach społecznych i narodowych, pielęgnowania tradycji muzycznych i narodowej twórczości kompozytorskiej. W II połowie XIX wieku ośrodki te, prócz realizacji celów czysto muzycznych, aktywnie włączyły się w procesy kształtowania „tożsamości narodowej”, które miały miejsce wówczas na terenach Galicji.

Wraz z intensyfikacją ruchów narodowowyzwoleńczych po Wiośnie Ludów 1848 roku, które skłoniły bezpaństwowe narody do walki o niepodległość, oraz protestów przeciwko asymilacji ze strony mocarstw, do których należały, procesy narodotwórcze nasiliły się, przekształcając różne społeczności etniczne w samoświadome organizmy polityczne i kulturowe. Niewątpliwie w Galicji zmiany te były najbardziej widoczne w odniesieniu do dwóch największych bezpaństwowych narodów zamieszkujących Galicję – Polaków oraz Ukraińców. W latach 1772–1918 zarówno Polacy, jak i Ukraińcy zamieszkujący Galicję funkcjonowali pod panowaniem Habsburgów – pierwsi jako naród pozbawiony państwa w wyniku rozbiorów, drudzy jako wspólnota bez ukształtowanej jeszcze nowoczesnej formy państwowości. Choć łączył je status niesuwerennych narodów, ich doświadczenia historyczne oraz uwarunkowania polityczne i kulturowe, a także możliwości samorealizacji były odmienne. W wyniku reform społeczno-politycznych lat 60. XIX wieku Galicja uzyskała autonomię w obrębie Austro-Węgier. Choć miała ona charakter ograniczony i nie oznaczała realnej suwerenności,

Austriacy (względnie Niemcy), Czesi (ewentualnie Słowacy), Polacy, Słoweńcy, Węgrzy, Francuzi, a także Rusini (Ukraińcy). W spisie zaś członków GTM z 1839 r. spośród 350 członków zidentyfikowałam na podstawie brzmienia nazwiska (dopuszczam pewną względność tej identyfikacji) 170 nazwisk o niemieckim brzmieniu, 130 polskich (w tym dramaturg A. hr Fredro), 21 czeskich, 10 włoskich, 7 ukraińskich (w tym arcybiskup metropolita Galicji M. Lewicki oraz proboszcz katedry greckokatolickiej św. Jura), 5 węgierskich, 5 żydowskich i 1 ormiańskie. Zob. T. Mazepa, *Z historii powstania...*, s. 81–82; Т.І. Мазепа, *Соціокультурний феномен...*, s. 114–123; *Verzeichniß sämtlicher Mitglieder des galizischen Musik-Vereins im Jahre 1839*, Gedruckt bei Peter Piller, Lemberg 1840.

³ W literaturze naukowej terminy *tożsamość* i *identyfikacja* są uznawane za synonimiczne i używane zamiennie.

umożliwiła jednak Polakom i Ukraińcom funkcjonowanie w warunkach względnej swobody, wolnej od politycznych represji charakterystycznych dla Imperium Rosyjskiego i Prus.

Jak trafnie zauważa Jerzy Szacki: „Narody nie tyle powstają, ile są tworzone [podkreślenie autora – przyp. T.M.], i to nierzadko całkiem świadomie według ideologicznego projektu «stania się narodem»”⁴. Procesy formowania się tożsamości narodowej również nie są spontaniczne i przebiegają w zróżnicowany sposób. Specyfika procesów narodotwórczych i kształtowania się nowoczesnej polskiej i ukraińskiej tożsamości narodowej w Galicji w XIX wieku polegała na tym, że były one przede wszystkim wynikiem zamierzonej działalności świadomych narodowo polskich i ukraińskich elit⁵ – w tym arystokracji i szlachty polskiej⁶, inteligencji⁷, do której za Florianem Znanieckim odnosimy licznych pisarzy, uczonych, filologów, historyków, etnografów, ideologów narodowych, ekonomistów, artystów, animatorów kultury, w tym muzycznej⁸, oraz duchowieństwo – tzw. „budzicieli”¹⁰ ducha narodowego. To właśnie inteligencja zapoczątkowała procesy kształtowania się tożsamości narodowej opartej na uświadomieniu sobie jednej wspólnoty społecznej i duchowej, odrębności językowej i kulturowej, co stało się później podstawą aspiracji do uzyskania państwowości narodowej. Świadomie nie tylko kształtowali oni tożsamość narodową, ale również występowali w roli organizatorów życia społeczno-kulturalnego, wykorzystując zróżnicowane strategie oraz instytucje społeczne. Budowali część tożsamości społecznej¹¹ – „narodową”, która we-

⁴ J. Szacki, *O narodzie i nacjonalizmie*, „Znak” 1997, nr 3, s. 17.

⁵ E. Gellner twierdzi, że elity mają decydujący wpływ na formujące się tożsamości narodowej poprzez „kulturę wysoką”. E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 1991, s. 14–17.

⁶ Problemem ludności rusińskiej (ukraińskiej) w Galicji był prawie całkowity brak szlachty ukraińskiej. Znany ukraiński pisarz I. Franko stwierdził, że „mówić o inteligencji [...] to mówić o duchowieństwie, bo innej inteligencji po prostu nie było”. Za: I. Франко, *Критичні письма о галицькій інтелігенції* [w:] *idem, Зібрання творів у 50-ти томах*, t. 26, Київ 1980, s. 87.

⁷ J. Chlebowczyk, *O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII wieku do początków XX wieku)*, Warszawa 1983, s. 38–52, 194.

⁸ F. Znaniecki, *Współczesne narody*, Warszawa 1990, s. 368.

⁹ Rusińskie (ukraińskie) środowisko inteligentkie w Galicji w dużej mierze wywodziło się z duchowieństwa unickiego, które do lat 70. XIX w. stanowiło trzon elity narodowej społeczności rusińskiej (ukraińskiej), zwłaszcza po 1808 r., kiedy przywrócono galicyjską metropolię grekokatolicką. W II połowie XIX w. skład środowiska inteligencji rusińskiej (ukraińskiej) powoli się zaczął zmieniać, powiększając się o młodych Rusinów (Ukraińców), którzy zdobyli wykształcenie w nowoczesnych świeckich instytucjach edukacyjnych, a ich działalność społeczna koncentrowała się na sztuce, literaturze, etnografii oraz historii. Zob. П.В. Голобуцький, *Інтелекція та інтелектуали* [w:] *Енциклопедія історії України*, t. 3: *Е–Ї*, red. В.А. Смолій, Київ 2005, s. 507–511.

¹⁰ M. Hroch, *Na prahu narodni existence*, Mladá fronta 1999, s. 7.

¹¹ P. Ścigaj, *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, Kraków 2012, s. 104.

dług historyka Anthony Smitha¹² jest ściśle związana z takimi komponentami tworzącymi odrębność narodu, jak: wspólna przestrzeń geograficzna (wspólne terytorium, krajobraz), świadomość odrębności językowej (język należy do elementów symbolizujących tożsamość narodowo-kulturową) i kulturowej, kultywowanie pamięci historycznej (świadomość własnej historii, świadomość początku własnych dziejów), wspólne tradycje i wspólny system wartości, narodowa kultura publiczna oraz wspólna kultura ekonomiczna i prawna¹³. Do tego wyliczenia warto dodać jeszcze kategorię *Ojczyzna*¹⁴ rozumianą nie tyle terytorialnie, co wykorzystując określenie polskiego socjologa i teoretyka kultury Stanisława Ossowskiego, ile jako „ojczyzna ideologiczna”, której istota polega na „przekonanie jednostki o jej uczestnictwie w pewnej zbiorowości [podkr. T.M.], [...], we wspólnotcie narodowej”¹⁵, czyli na identyfikacji z Ojczyzną, która jest wspólnotą rdzennych wartości danego narodu rozumianego jako „ogół mieszkańców pewnego terytorium mówiących jednym językiem, związanych wspólną przeszłością i kulturą i mających świadomość tej wspólnoty”¹⁶.

W przeciwieństwie do Europy Zachodniej, gdzie nowoczesna ideologia narodowa była kształtowana za pomocą środków politycznych oraz kultury głównie przez polityków państwowych, polska i ukraińska elita („budziciele” ducha narodowego) w Galicji, działając w warunkach bezpaństwowości i braku centrum politycznego, zaczęła świadomie wykorzystywać zróżnicowane strategie, środki, metody, formy oraz ośrodki i instytucje społeczne, a także kulturę¹⁷ do implementowania we własnych środowiskach ideologii narodotwórczej, pozwalając na afirmację narodową mimo nieistnienia politycznego. Odbывало się to poprzez wdrażanie następujących elementów: używanie języka narodowego, który był wykorzystywany na znacznie większą skalę niż dotychczas, reprezentację, promocję i ochronę narodowego dziedzictwa kulturowego, uczestnictwo w ważnych wydarzeniach i świętach narodowych (działania mające na celu kultywowanie pamięci historycznej, wspólnych tradycji i kształtowanie narodowej kultury publicznej), inspirowanie do tworzenia oryginalnej i współczesnej sztuki narodowej oraz atrybutów narodowych, wspieranie rodzimych twórców oraz inicjatyw

¹² A.D. Smith, *National Identity*, London 1991.

¹³ S.P. Huntington wymienia jeszcze takie atrybuty, jak religia, wiara oraz etnocentryzm. S.P. Huntington, *The clash of civilizations and the remaking of world order*, Simon & Schuster LLC 2011.

¹⁴ S. Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984, s. 26.

¹⁵ S. Ossowski wyprowadza dwa typy rozumienia ojczyzny: jako „ojczyzny prywatnej” (przywiązanie do szczególnego miejsca) oraz „ojczyzny ideologicznej”, wspólnej dla wszystkich członków danego narodu.

¹⁶ *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 2002.

¹⁷ A. Kłoskowska, reprezentująca kulturalistyczną teorię narodu, stwierdza, że „na podstawie kształtującego się uniwersum kultury uznanej za własną wytwarza się identyfikacja narodowa”. A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 2005, s. 415.

twórczych, a także udział wybitnych przedstawicieli społeczności narodowej we władzach różnych instytucji narodowych.

Przyczyniły się do tego aktywne działania różnych instytucji społeczno-kulturalnych, na czele których niejednokrotnie stali owi „budziciele” ducha narodowego. Były to związki, zrzeszenia i towarzystwa oświatowo-kulturalne, w tym także muzyczne, które stały się kanałami oddziaływania ideowego – szerzyły idee narodowe i niepodległościowe, kształtowały poczucie tożsamości w szerokich kręgach społecznych, a z biegiem czasu odgrywały coraz istotniejszą rolę w koordynowaniu i jednoczeniu ruchu narodowego. Nie tylko język, ale także kultura muzyczna za pośrednictwem towarzystw muzycznych stawała się ważnym bodźcem do kształtowania tożsamości narodowej, wzmagając uczucia patriotyczne i propagując narodowe idee propaństwowe. Priorytety narodowe społeczności bezpaństwowych znajdują odzwierciedlenie w statutach towarzystw muzycznych, przejawiają się we wprowadzeniu do oficjalnego użytku języka polskiego lub ukraińskiego¹⁸, reprezentowaniu rodzimej spuścizny narodowej, a jednocześnie inspirowaniu współczesnej, oryginalnej twórczości, która odzwierciedlałaby różne modusy uczuć narodowych.

W tym kontekście warto podkreślić ważną rolę towarzystw muzycznych w Galicji, ze szczególnym wyróżnieniem GTM z siedzibą we Lwowie. Była to instytucja nad wyraz profesjonalna, kompetentna i ciesząca się wielkim uznaniem we Lwowie i Galicji. To właśnie w jej działalności owe narodowe trendy i strategie kształtujące postawę tożsamości narodowej nabrały niezwykłego wyrazu i znaczenia. W II połowie XIX wieku nie tylko we Lwowie i Galicji, ale również poza nimi, pojawiły się inne znaczące narodowe instytucje muzyczne, wykorzystujące podobne modele realizacji idei narodowościowych, wspierających poczucie tożsamości narodowej na wzór GTM.

W pierwszym okresie swojej działalności, czyli do 1848 roku, Wiosny Ludów, GTM kierowało się zasadami wyznaczonymi przez towarzystwa zachodnioeuropejskie, przede wszystkim wiedeńskie Gesellschaft der Musikfreunde. Prowadziło intensywną działalność koncertową, pedagogiczną i wychowawczą, dbając o edukację estetyczną społeczeństwa i stale podążając za współczesnymi trendami. Jednak ten model działalności po przełomowym dla wielu narodów

¹⁸ Na terenie Galicji i Bukowiny upowszechnienie języka ruskiego (ukraińskiego) powiązane była z rozwojem przede wszystkim początkowego (elementarnego) ludowego szkolnictwa. W 1818 r. dzięki staraniom biskupa Lewyckiego język ruski wprowadzono do szkół ludowych na równi z polskim, a kontrolę nad nimi powierzono duchownym greckokatolickim. W Galicji Wschodniej do 1832 r. funkcjonowało około 400 szkół z językiem ukraińskim, zaś w latach 1842–1856 działało już około tysiąca ruskich szkół parafialnych. Liczba szkół z językiem ukraińskim, już nie tylko elementarnego, ale i średniego poziomu, zwiększyła się po uchwaleniu w 1867 r. ustawy językowej, która stwarzała podstawy prawne do dalszego rozwoju szkolnictwa narodowego nie tylko dla Polaków, lecz i Ukraińców. Zob. J. Miąso, *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji (1867–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1991, t. 34, s. 51–73.

Cesarstwa Austriackiego i Europy 1848 roku oraz proklamowaniu autonomii galicyjskiej w 1867 roku uległ modyfikacji w związku z intensyfikacją procesów narodotwórczych.

Zewnętrznym wyrazem procesów narodotwórczych zachodzących w GTM było wprowadzenie języka polskiego jako oficjalnego języka porozumiewania się w Towarzystwie, utrwalenie w szeregu dokumentach GTM polskiego narodowego kierunku rozwoju i wspierania rodzimej kultury muzycznej, narodowa orientacja repertuaru połączona z „chopinocentryzmem” jako wyrazem polskiej świadomości narodowej w muzyce oraz rosnąca obecność szerokiej reprezentacji elit polskich we władzach Towarzystwa.

Bardzo wymowna jest historia wprowadzenia języka polskiego jako języka nauczania w Konserwatorium GTM, który miał zastąpić urzędowy język niemiecki, o czym bardzo szczegółowo pisze Leszek Mazepa w artykule poświęconym działalności wybitnego pianisty, założyciela lwowskiej szkoły pianistycznej, jednego z najlepszych uczniów Fryderyka Chopina w Paryżu, Karola Mikulego¹⁹, który od 1858 do 1887 roku był dyrektorem artystycznym Towarzystwa oraz dyrektorem Konserwatorium GTM.

Już od 1 października 1860 roku, a więc jeszcze przed 21 grudnia 1867 roku, kiedy to ogłoszono Konstytucję austriacką, w której zapisano że „wszystkie szczepy narodowe w państwie są równouprawnione i każdy szczep narodowy ma prawo strzeżenia i pielęgnowania swej narodowości i swego języka”²⁰, oraz oficjalnie rozpoczęto polonizację urzędów, sądów i szkolnictwa w Galicji, dyrektor Konserwatorium GTM Mikuli i ówczesny profesor śpiewu, Włoch Luigi dalla Cassa²¹, kierując się wyraźnymi sugestiami zamieszczonymi w 1859 roku w prasie polskiej we Lwowie²², zaczęli używać w swoich wykładach w Konserwatorium GTM język polski. Publikacje w prasie oraz akcentowanie tego problemu świadczą nie tylko o nastrojach panujących w polskim środowisku, lecz także o szybkości, z jaką kierownictwo GTM reagowało na bieżące trendy. Zmiana języka wykładowego powiodła się i w 1868 roku język polski został uznany za oficjalny język wykładowy w Konserwatorium GTM. Owa identyfikacja językowa Towarzystwa znalazła swoje oficjalne odzwierciedlenie w odpowiadającym duchowi czasu nowym Statucie GTM z 1912 roku: „§ 1 [...] Językiem urzędowym Towarzystwa jest język polski”²³.

¹⁹ Л. Мазепа, *Кароль Мікулі – професор і директор консерваторії ГМТ* [w:] *idem, Сторінки музичного минулого. (З неопублікованого)*, Львів 2001, s. 39–57.

²⁰ Za: J Chlebowczyk, *O prawie do bytu...*, s. 334.

²¹ B. a., „Dziennik Literacki” 1860, nr 78 (28 IX), s. 624.

²² „Życzyłoby także należało aby i wykłady odbywały się w języku, który dla naszej młodzieży jest najzrozumialszym, w języku ojczystym”. Za: *Przewodnik*, „Dziennik Literacki” 1859, nr 75 (20 IX), s. 904.

²³ *Statut Galic. Towarzystwa Muzycznego we Lwowie*, Z drukarni Jakubowskiego i Sp. we Lwowie, Lwów 1912, s. 1. Prywatne archiwum L. i T. Mazepów.

Od czasu dyrekcji Mikulego polska orientacja narodowa w działalności muzycznej GTM i pedagogicznej w Konserwatorium GTM, która wyrażała się nie tylko we wprowadzeniu języka polskiego, lecz i reorganizacji repertuaru pod względem zwiększenia reprezentacji kompozytorów polskich w programach koncertowych oraz repertuarze edukacyjnym Konserwatorium GTM, znacznie się nasiliła, odnajdując swój wyraz w dokumentach urzędowych Towarzystwa oraz praktyce wykonawczej. Po raz pierwszy identyfikację narodową na poziomie repertuaru GTM wyraźnie sformułowało w Statucie (wariant rękopiśmienny) z 1859 roku, w części II-j poświęconej polityce programowej: „II. §. 11. Koncerta zwyczajne. [...] Przy wyborze utworów i należy zwrócić uwagę na najbardziej znaczące dzieła własnych kompozytorów narodowych [podkr. T.M.]”²⁴. W następnym Statucie, z 1869 roku, postanowienie to zostało podtrzymane: „II. II. §. 11. Koncerta zwyczajne. [...] Szczególnie też przy wyborze sztuk do tych koncertów dyrekcja zwracać będzie uwagę na znaczniejsze dzieła kompozytorów narodowych [podkr. T.M.]”²⁵. W Statucie z 1912 roku, zapoczątkowana przez Mikulego identyfikacja narodowo-repertuarowa została rozwinięta w § 30, w którym ustalono, że utwory kompozytorów polskich powinny być obecne obowiązkowo w programach zarówno koncertów zwyczajnych (statutowych, abonamentowych), jak i „wieczorków muzycznych” (koncertów kameralnych), koncertów „nadzwyczajnych”, solowych oraz nowego typu koncertów wprowadzanych przez GTM – tzw. koncertów „popularnych”²⁶. Koncerty „popularne” miały być skierowane do szerokich kręgów społeczeństwa, aby umożliwić im poznanie najwartościowszych polskich utworów muzycznych. Każdy z koncertów „popularnych” miał być poprzedzony popularyzatorskimi odczytami o muzyce polskiej wygłaszanymi przez najwybitniejszych polskich prelegentów²⁷. Identyfikacja narodowa ujawniająca się poprzez czynnik językowy i repertuarowy bez wątpienia miała wpływ na przemianowanie (nieoficjalne) w 1919 roku Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego na Polskie Towarzystwo Muzyczne we Lwowie.

Jak już wspomniano, owo przeorientowanie narodowościowe w GTM nie tylko w kwestiach upowszechnienia języka polskiego, lecz również i nasycenia

²⁴ Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, f. 1, op. 54, sp. 1142, *Statuta Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego*, rękopis [33 s.], k. 8–9.

²⁵ *Statuta Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego*, nakładem Towarzystwa Muzycznego, Lwów 1869, s. 6.

²⁶ *Statut Galic. Towarzystwa Muzycznego...*, s. 21.

²⁷ *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1911–1912 od 1-go Września 1911 do 31-go Sierpnia 1912*, Nakładem Towarzystwa, Lwów 1912, s. 6. Prywatne archiwum L. i T. Mazepów. M.in. w latach 1912–1913 wśród prelegentów, którzy wystąpili z odczytami poprzedzającymi koncerty „popularne”, znaleźli się dr Z. Jachimecki, A. Poliński oraz L. hr. Piniński. *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1912–1913 od 1-go Września 1912 do 31-go Sierpnia 1913*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1913, s. 16–22. Prywatne archiwum L. i T. Mazepów.

repertuaru dziełami kompozytorów rodzimych, zapoczątkowano w okresie dyrekcji Mikulego. Cechą wyróżniającą ten okres było nasycenie programów koncertowych GTM utworami przede wszystkim Chopina. Mikuli był niezastąpionym wykonawcą niemal wszystkich jego utworów— od mazurków, etiud, walców po koncerty, sonaty, ballady, scherza, tria . Do niektórych utworów dobierał teksty poetyckie i aranżował je na głos lub chór z akompaniamentem. Dokonywał też opracowania na różne instrumenty solowe i zespoły instrumentalne, w tym orkiestrę (głównie smyczkową). Uznał także za stosowne włączenie kompozycji fortepianowych Chopina do programów nauczania w klasie fortepianu w Konserwatorium GTM. Utwory te weszły na stałe do planu kształcenia i pojawiły się w programach tzw. półrocznych i rocznych „popisów” pianistycznych, rocznych egzaminów końcowych i w programach egzaminów dyplomowych w Konserwatorium GTM. Po zakończeniu dyrekcji Mikulego utwory Chopina stały się nieodłącznym elementem koncertów i imprez artystycznych GTM.

Dzięki zabiegom Mikulego zaczęto postrzegać osobowość i twórczość Chopina nie tylko z czysto romantycznego i emocjonalnego punktu widzenia. Jak trafnie zauważa Lidia Melnyk, postać Chopina nabywa znaczenia i wymiaru symbolu, atrybutu narodowego, muzyka którego pomagała zachować poczucie własnej tożsamości i pamięć o przeszłości wśród ludzi podzielonych pomiędzy różne państwa: „Naród polski w warunkach bezpaństwowości mógł deklarować i utwierdzać się w świecie przede wszystkim przy pomocy «ambasadora kultury», którego idealnym i bezprecedensowym wcieleniem był właśnie Fryderyk Chopin”²⁸.

Niezwykłe ważnym wydarzeniem społeczno-politycznym oraz okazją do zademonstrowania uczuć patriotycznych, jedności i dążeń niepodległościowych pozbawionego państwowości narodu polskiego, a zarazem manifestacją tożsamości narodowej były zorganizowane z inicjatywy GTM we Lwowie²⁹ 23–28 października 1910 r. obchody setnej rocznicy urodzin Chopina, którym towarzyszyły koncerty muzyki polskiej, I Zjazd Muzyków Polskich (24 października) oraz inne imprezy okolicznościowe. Obchody stały się doskonałą okazją nie tylko do zjednoczenia wszystkich Polaków z Galicji, ale także całego narodu polskiego pozbawionego państwowości, oraz do uświadomienia sobie znaczenia postaci i twórczości Chopina jako konsolidującego symbolu narodu polskiego. Wskazuje na to przemówienie wybitnego kompozytora, pianisty i dyrygenta Ignacego Jana

²⁸ Л. Мельник, *Фридерик Шопен як медійний персонаж: ювілейні святкування 1910 року в дзеркалі львівської преси*, „Мистецтвознавство. Часопис Національної Музичної Академії України ім. П.І. Чайковського” 2010, nr 4(9), s. 13.

²⁹ Jest rzeczą znaną, że obchody tej rocznicy odbyły się we Lwowie, a nie w innym polskim mieście związanym z F. Chopinem, np. w Warszawie. W Warszawie, mieście trzykrotnie większym od Lwowa, gdzie Chopin spędził dzieciństwo i młodość, sytuacja polityczna nie sprzyjała organizacji takich obchodów.

Paderewskiego, który w swojej mowie wygłoszonej 23 października 1910 roku wypowiedział takie oto pamiętne słowa:

W Szopenie tkwi wszystko, czego nam wzbraniano: barwne kontusze, pasy złotem lite, posępne czamarki, krakowskie rogatywki, szlacheckich brzęk szabel, naszych kos chłopskich połyski, jęk piersi zranionej, bunt spętanego ducha, krzyże cmentarne, przydrożne wiejskie kościółki, modlitwy serc stroskanych, niewoli ból, wolności żal. Przez długie lata udęczeń, męki i prześladowań, przez długie lata znękanych myśli naszych najtajniejsze nici z nimi się wiązały, ku niemu się tuliły zbolale serca nasze. Ileż on ich ukoił, pokrzepił, a może i nawrócił. Wszak on był i tym przemysłnikiem, co w zwitkach nut niewinnych, rodakom po kresach rozsianym, rozwoził zakazaną polskość; wszak on był i tym kapłanem, co nas rozproszonych w świętą Ojczyznę zaopatrywał sakrament [podkr. T.M.]³⁰.

Podobny charakter łączenia się narodowego, „święta pieśni polskiej”, miał Zjazd Polskich Towarzystw Muzycznych i Śpiewaczych, który odbył się 8, 9 i 11 listopada 1913 roku³¹.

Mikuli zainicjował też praktykę organizowania koncertów składających się wyłącznie lub prawie wyłącznie z dzieł kompozytorów polskich. Pierwszy taki koncert odbył się 29 października 1876 roku w sali ratusza lwowskiego, zorganizowany przez GTM jako koncert „nadzwyczajny” (niestatutowy), poświęcony Chopinowi. W programie znalazły się następujące utwory Chopina: *Marsz żałobny* (opracowanie orkiestrowe)³², *Larghetto* i *Rondo z II Koncertu fortepianowego f-moll* op. 21 (w wykonaniu Mikulego) oraz *Requiem* L. Cherubiniiego. Koncerty towarzyszył odczyt *Słowo o Chopinie* wygłoszony przez Józefa Tretiaka oraz deklamacja *Fantazji o Chopinie* Włodzimierza Wolskiego w wykonaniu słynnego polskiego poety Władysława Bełzy, które miały na celu przybliżenie słuchaczom postaci kompozytora i jego muzyki. W „Gazecie Lwowskiej” zamieszczono obszerną pozytywną recenzję koncertu³³. Dziennikarz podkreślał, że wydarzenie było na dobrym poziomie realizacyjnym, wysoko ocenił kunszt wykonawczy i aranżacyjny Mikulego. Kolejny podobny koncert GTM odbył się 11 kwietnia 1881 roku. W jego programie znalazły się: I część *Symfonii C-dur* Karola Lipińskiego, *Wariacje na fortepian i orkiestrę B-dur* op. 2 Fryderyka Chopina na temat *Là ci darem la mano* z opery *Don Giovanni* Wolfganga Amadeusza Mozarta, *Hymn do Maryi Panny* K. Kozłowskiego, *Elegia* Karola Kurpińskiego oraz *Polonez* z opery *Halka* Stanisława Moniuszki³⁴.

³⁰ I.J. Paderewski, *O Szopenie. Mowa wygłoszona na obchodzie szopenowskim w Filharmonii dnia 23 października 1910*, Lwów 1911, s. 20.

³¹ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za czas od 1. września 1913 do 31. sierpnia 1919*, Lwów 1919, s. 4.

³² Była to oczywiście aranżacja Mikulego na odpowiedni skład orkiestry GMT, głównie na sekcję smyczkową, która była lepiej wyposażona.

³³ B.K., *Notatki literacko-artystyczne*, „Gazeta Lwowska” 1876, nr 249 (31 X), s. 4.

³⁴ *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1880–1881 od 1. Września 1880 do 31. Sierpnia 1881*, nakładem Towarzystwa Muzycznego, Lwów 1881, s. 14.

Wielkim zainteresowaniem cieszyły się również koncerty monograficzne, których programy składały się wyłącznie z utworów jednego kompozytora polskiego. Na przykład 8 grudnia 1885 roku, a następnie 10 października 1894 roku odbyły się autorskie koncerty Władysława Żeleńskiego z jego udziałem, 27 stycznia i 15 listopada 1889 roku GTM zorganizowało koncerty poświęcone twórczości Zygmunta Noskowskiego, zaś 29 marca 1908 roku koncert autorski Ludomira Różyckiego, a 28 lutego 1909 roku – koncert utworów Mieczysława Karłowicza³⁵. Coraz częściej koncertom towarzyszyły wykłady popularnonaukowe znanych poetów, twórców kultury oraz muzykologów na temat historii polskiej muzyki.

Od 1908 roku, gdy profesorem fortepianu w Konserwatorium GTM został znany polski kompozytor, przedstawiciel Młodej Polski w muzyce Różycki, w repertuarze koncertowym GTM coraz częściej pojawiają się współczesne, „awangardowe” wówczas opusy przedstawicieli Młodej Polski – Karola Szymanowskiego, Grzegorza Fitelberga oraz kojarzonego z tym ruchem Karłowicza. Między innymi 14 lutego 1909 roku, podczas trzeciego statutowego koncertu GTM, zabrzmiał poemat symfoniczny *Pieśń o sokole* Fitelberga, zaś 28 lutego 1909 roku, czyli tuż po tragicznej śmierci Karłowicza w Tatrach, urządzono koncert żałobny z udziałem Janiny Korolewicz-Wajdowej, członków orkiestry GTM i Teatru Miejskiego³⁶. Pierwszy z cyklu koncertów składających z utworów Karola Szymanowskiego, przy współudziale słynnego pianisty Artura Rubinsteina i siostry kompozytora, śpiewaczki Stanisławy Korwin Szymanowskiej, odbył się 25 marca 1912 roku. Wykonano wówczas szereg utworów fortepianowych oraz po raz pierwszy pięć *Barwnych pieśni* op. 22. 17 marca 1920 roku w sali PTM miał miejsce kolejny koncert kompozytorski. Wykonano wówczas utwory na fortepian w interpretacji samego kompozytora, dzieła wokalne zaprezentowane przez jego siostrę oraz dzieła skrzypcowe po mistrzowsku zagrane przez Pawła Kochańskiego. Prawdziwym triumfem stał się koncert monograficzny Szymanowskiego pod batutą Adama Sołtysa, ówczesnego dyrektora PTM, który miał miejsce 3 lutego 1928 roku. Wykonano

³⁵ *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1885–1886 od 1. Września 1885. do 30. Sierpnia 1886*, nakładem Towarzystwa Muzycznego, Lwów 1886, s. 12; *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1888–1889 od 1. Września 1888 do 30. Sierpnia 1889*, Lwów 1889, s. 11; *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1889–1890 od 1. Września 1889 do 30. Sierpnia 1890*, Lwów 1890, s. 13; *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1907–1908 od 1-go Września 1907 do 31-go Sierpnia 1908*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1908, s. 12; *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1908–1909 od 1-go Września 1908 do 31-go Sierpnia 1909*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1909, s. 3, 12.

³⁶ *Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1908–1909 od 1-go Września 1908 do 31-go Sierpnia 1909*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1909, s. 3, 12. Wszystkie Sprawozdania znajdują się w prywatnym archiwum L. i T. Mazepów.

orkiestrową wersję drugiego zeszytu *Pieśni miłosnych Hafiza* op. 26 oraz pełną, kompletną prezentację III Symfonii *Pieśń o nocy*. Była to światowa premiera tego dzieła³⁷.

Począwszy od Mikulego a na Adamie Sołtysie kończąc, na koncertach GTM we Lwowie można było usłyszeć utwory Jana Galla, Henryka Jareckiego, Mieczysława Karłowicza, Teodora Leszetyckiego, Karola Lipińskiego, Henryka Melcera-Szczawińskiego, Karola Mikulego, Adama Münchheimera, Stanisława Moniuszki, Zygmunta Noskowskiego, Feliksa Nowowiejskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Ludomira Różyckiego, Adama i Mieczysława Sołtysów, Wojciecha Sowińskiego, Władysława Żeleńskiego, Bolesława Wallek-Walewskiego, Henryka Wieniawskiego, Władysława Waszelaczyńskiego i Aleksandra Zarzyckiego, a także retrospektywę dzieł dawnych polskich twórców – Marcina Leopolity, Mikołaja Gomółki, Bartłomieja Pękiela, Mikołaja Zieleńskiego, Grzegorza Gerwazego Gorczyckiego, Wacława z Szamotuł³⁸.

Ale nie tylko fakt wykonywania utworów polskich kompozytorów świadczy o rosnącej sile identyfikacji narodowej. Przejawem tożsamości narodowej (przede wszystkim w romantycznym rozumieniu XIX wieku) jest stylizacja tańców ludowych, rytmów i melodii w różnych gatunkach muzycznych, zarówno instrumentalnych, wokalnych, jak i symfonicznych. Popularne stało się wykorzystywanie wierszy poetów narodowych i tematów historycznych w różnych gatunkach muzycznych, takich jak opery, oratoria, kantaty, uwertury koncertowe, poematy symfoniczne i symfonie programowe.

Począwszy od lat 70. XIX wieku zespoły GTM (chóry oraz orkiestra), studenci i profesorowie Konserwatorium GTM corocznie uczestniczyli w kilkudziesięciu rozmaitych imprezach i wydarzeniach społeczno-kulturalnych, uroczystościach związanych z obchodami ważnych dat narodowych. Do stałych przedsięwzięć należeć będzie udział chórów i orkiestry GTM w obchodach święta Konstytucji 3 maja, powstania listopadowego, powstania styczniowego, insurekcji kościuszkowskiej, oblężenia Wiednia. Stale organizowane były uroczyste koncerty podczas obchodów rocznicowych wybitnych Polaków (Fryderyka Chopina, Adama Mickiewicza, Piotra Skargi, Jana Matejki, Tadeusza Kościuszki, Juliusza Słowackiego, Kornela Ujejskiego, Stanisława Moniuszki, Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, Mikołaja Reya), znanych obywateli Lwowa (Agenora Gołuchowskiego, Floriana Ziemiałkowskiego), zasłużonych członków GTM, a także z okazji jubileuszy i zjazdów polskich organizacji kulturalnych itp. Niejednokrotnie organizowane były koncerty charytatywne, z których dochód przeznaczano na pomniki zasłużonych Polaków (Gołuchowskiego, Mickiewicza, Chopina, Fredry)

³⁷ J. Pacan-Świątlicka, *Karol Szymanowski*, „Nowy Kurier Galicyjski” 2022, nr 19(407) (18–31 X), s. 23.

³⁸ Т.І. Мазепа, *Соціокультурний феномен...*, s. 312–323, 434–441, 443–448.

oraz na zakup obrazów polskich artystów (Matejki). Chór i orkiestra GTM występowały dwa razy w roku podczas uroczystych nabożeństw z okazji otwarcia galicyjskiego Sejmu Krajowego.

Od lat 50. XIX wieku we władzach Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego stopniowo malał udział przedstawicieli austriacko-niemieckich, a coraz większą rolę odgrywali reprezentanci polskich elit, co wzmacniało pozycję Towarzystwa jako ważnego ośrodka polskości. Warto tu przytoczyć doniesienie prasowe z 1856 roku, które jest jaskrawym przykładem tych tendencji:

Dyrekcya Towarzystwa Wykształcenia Muzyki w Galicyi uwiadamia niniejszem, że zarząd spraw Towarzystwa został powierzony następującym organom i osobom: Dyrektorowi towarzystwa i prezesowi wydziału w osobie p. Józefa Kalchberga, c. k. wiceprezydenta namiestnictwa.

Zastępcy dyrektora p. Kazimierzowi hr. Krasickiemu.

Wydziałowi towarzystwa, którego członkami są: PP.

Leon książę Sapieha.

Kazimierz hr. Krasicki.

Włodzimierz hr. Rusocki.

Leopold hr. Starzeński.

Ksiądz Antoni Manasterski, kanonik i proboszcz kapituły ob. r. k.

Ksiądz Michał Kuźmiński, kanonik obr. gr. kat.

Karol Hoepflingen-Bergendorf, c. k. radca gub. i burmistrz miasta Lwowa.

Alexander Reisinger, dyrektor c. k. akademii technicznej.

Dr. Jan Czajkowski, adwokat krajowy.

Aloizy Sebera, c. k. koncepista namiestnictwa.

Dr. Maurycy Mahl, adwokat krajowy.

Jan Ruckgaber.

Józef Promiński, c. k. rewident rachunkowy.

Dr. Adolf Pfeiffer, c. k. radca.

Dr. Józef Malinowski, adw. kraj.

Józef Schürer, kapelmistrz.

Także zostali postanowieni p. Jan Ruckgaber, muzycznym dyrektorem, a p. Gorgon jego zastępcą, p. Adolf Pfeiffer artystycznym doradcą, p. Alexander Reisinger inspektorem, p. Jan Dębicki właściciel domu, administratorem, a tegoż adjunktem, p. Alfred Bojarski, urzędnik budownictwa miejskiego, p. Jarosch, buchhalter miejski, buchhalterem, p. Zygmunt Świejkowski, c. k. auskullant, sekretarzem, adjunktami dyrekcji pp. Promiński i Lidl, zaś obrońcą prawnym p. Dr. Jan Czajkowski, adw. kraj³⁹.

Z powyższego wynika, że w 17-osobowym składzie Wydziału GTM, czyli w ścisłym kierownictwie, znalazło się sześć osób o nazwiskach austriacko-niemieckich, dziesięciu Polaków oraz jeden Rusin (Ukrainiec).

Od lat 60. XIX wieku na czele GTM stali wybitni przedstawiciele polskich elit. W latach 1859–1860 dyrektorem administracyjnym GTM został hrabia Włodzimierz Russocki, członek Stanów Galicyjskich i c.k. szambelan; w 1861 roku – Konstanty Tchorznicki, urzędnik państwowy, dyrektor Towarzystwa

³⁹ *Kronika*, „Gazeta Lwowska” 1856, nr 7 (9 I), s. 28.

Kredytowego-Ziemskiego we Lwowie; w latach 1865–1866 – książe Leon Ludwik Sapieha, wybitny polski działacz polityczny i gospodarczy, marszałek Sejmu Galicyjskiego, jeden z dowódców powstania listopadowego. Od 1868 roku prezesami GTM byli: książe Jerzy Czartoryski, książe Jerzy Henryk Lubomirski, Wincenty Danek – prokurator naczelny, Franciszek Zima – dyrektor Galicyjskiej Kasy Oszczędności, Filip Krzysztof Artur Zaleski herbu Dołęga – namiestnik Galicji, minister ds. Galicji, poseł na galicyjski Sejm Krajowy i do austriackiej Rady Państwa, dożywotni członek austriackiej Izby Panów, dr Jan Czajkowski – adwokat krajowy, członek austriackiej Izby Panów; w latach 1895–1911 – książe Andrzej Lubomirski, który był najdłużej urzędującym prezesem Towarzystwa. Przewodniczył też Polskiemu Towarzystwu Muzycznemu po I wojnie światowej, do 1939 roku. Wśród wiceprezesów znalazło się wielu polskich urzędników, prawników i kupców: dr Wiktor Zbyszewski – radca krajowy; dr Józef Malinowski – radca Trybunału Stanu i prezes Izby Adwokackiej we Lwowie, dr Karol Henryk Mikolasch – polski farmaceuta, wykładowca akademicki, właściciel znanej apteki „Pod Żłotą Gwiazdą” we Lwowie, gdzie pracowali Jan Zeh i Ignacy Łukasiewicz; Rudolf Schwarz – „obywatel miasta” (kupiec; był również dyrektorem GTM); Ignacy Romanowski – wiceprezes Sądu Magistrackiego Królewskiego i Stołecznego miasta Lwowa, wybitny prawnik, profesor; dr hab. Ernest Till – adwokat, c.k. radca dworu, członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności.

Reasumując, nie będzie przesadą stwierdzenie, że GTM swoimi działaniami znacząco przyczyniło się do budowania i wspierania polskiej tożsamości narodowej w środowisku galicyjskim, i to nie tylko za pomocą wprowadzenia języka polskiego do obiegu – języka, który jest jednym z głównych desygnatów identyfikacji narodowej i który z przyczyn politycznych był marginalizowany. Za pośrednictwem muzyki i kultury muzycznej, stosując zróżnicowane strategie, formy i metody działań, GTM promowało polskie muzyczne dziedzictwo narodowe, m.in. poprzez repertuar kompozytorów narodowych, pielęgnowało pamięć narodową oraz potęgowało uczucia patriotyczne przez aktywny udział w ważnych świętach i uroczystościach narodowych, wspierało inicjatywy o charakterze narodotwórczym i patriotycznym, sprzyjało promowaniu przedstawicieli społeczności polskiej w organach zarządzających i wykonawczych GTM, tym samym manifestując jednoczącą rolę narodowych organizacji kulturalnych i ich elit w ruchach narodowościowych społeczeństw bezpaństwowych. Działalność opisywanego towarzystwa muzycznego jako reprezentanta polskiego narodu pozbawionego państwowości, stosowane strategie i metody doprowadziły do takiej konfiguracji treści narodowego paradygmatu towarzystwa muzycznego w Galicji, w którym kultura muzyczna oraz język narodowy w swojej jedności wpływały nie tylko na utrwalenie tożsamości narodowej, ale zapewniały też istnienie i funkcjonowanie wspólnoty narodowej w warunkach ograniczonej autonomii.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego

f. 1, op. 54, sp. 1142, *Statuta Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego*.

Opracowania i źródła drukowane

- [B. K.], *Notatki literacko-artystyczne*, „Gazeta Lwowska” 1876, nr 249 (31 X), s. 4.
B.a., „Dziennik Literacki” 1860, nr 78 (28 IX), s. 624.
Chlebowczyk J., *O prawie do bytu małych i młodych narodów: kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII wieku do początków XX wieku)*, Katowice 1983.
Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 1991.
Hroch M., *Na prahu narodni existence*, Mladá fronta 1999.
Huntington S.P., *The clash of civilizations and the remaking of word order*, Simon & Schister LLC 2011.
Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 2005.
Kronika, „Gazeta Lwowska” 1856, nr 7 (9 I), s. 28.
Kyianovska L., Mazepa T., Dymon M., *Funktionen der Musikvereine in einem multinationalen soziokulturellen Umfeld (am Beispiel des Galicischen Musikvereines [w:] Musical Societies in the long 19th century: between amateur and professional culture. Studia musicologica Laba-censia 6*, red. J. Weiss, Koper, Ljubljana 2023, s. 77–101.
Lubowiecka M., *Rola mecenatu instytucjonalnego i obywatelskiego w Galicyjskim Towarzystwie Muzycznym we Lwowie w latach 1857–1913. Problematyka i postulaty badawcze [w:] Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 176–202.
Mazepa T., *Statuty jako dokumenty prawne Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie [w:] Musica Galiciana*, t. XI, red. M. Wierzbieniec, Rzeszów 2008, s. 204–228.
Mazepa T., *Z historii powstania i ukonstytuowania się Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie [w:] Karol Lipiński. Życie, działalność, epoka*, t. 6, red. J. Subel, Wrocław 2017, s. 73–86.
Mazepa T., *Zagadnienia tożsamości (identyfikacji) narodowej w procesie powstawania i w działalności Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego [w:] Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 3, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 211–240.
Miąso J., *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji (1867–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1991, t. 34, s. 51–73.
Nowy słownik języka polskiego, red. E. Sobol, Warszawa 2002.
Pacan-Świetlicka J., Karol Szymanowski, „Nowy Kurier Galicyjski” 2022, nr 19(407) (18–31 X), s. 22–23.
Paderewski I.J., *O Szopenie. Mowa wygłoszona na obchodzie szopenowskim w Filharmonii dnia 23 października 1910*, Lwów 1911.
Piekarski M., *Muzyka we Lwowie. Od Mozarta do Majerskiego. Kompozytorzy, muzycy, instytucje*, Warszawa 2018.
Przewodnik, „Dziennik Literacki” 1859, nr 75 (20 IX), s. 904.
Smith A.D., *National Identity*, London 1991.
Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1911–1912 od 1-go Września 1911 do 31-go Sierpnia 1912, nakładem Towarzystwa, Lwów 1912.

- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1912–1913 od 1-go Września 1912 do 31-go Sierpnia 1913*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1913.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1880–1881 od 1. Września 1880 do 31. Sierpnia 1881*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1881.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1885–1886 od 1. Września 1885. do 30. Sierpnia 1886*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1886.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1888–1889 od 1. Września 1888 do 30. Sierpnia 1889*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1889.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1889–1890 od 1. Września 1889 do 30. Sierpnia 1890*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1890.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1907–1908 od 1-go Września 1907 do 31-go Sierpnia 1908*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1908.
- Sprawozdanie Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1908–1909 od 1-go Września 1908 do 31-go Sierpnia 1909*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1909.
- Sprawozdanie z czynności Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego za czas od 1. września 1913 do 31. sierpnia 1919*, Lwów 1919.
- Statut Galic. Towarzystwa Muzycznego we Lwowie*, Z drukarni Jakubowskiego i Sp., Lwów Lwów 1912.
- Statuta Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego*, nakładem Towarzystwa, Lwów 1869.
- Szacki J., *O narodzie i nacjonalizmie*, „Znak” 1997, nr 3, s. 17.
- Ścigaj P., *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, Kraków 2012.
- Verzeichniß sämtlicher Mitglieder des galizischen Musik-Vereins im Jahre 1839*, Gedruckt bei Peter Piller in Lemberg 1840.
- Znaniński F., *Współczesne narody*, Warszawa 1990.
- Голобуцький П.В., *Інтелекція та інтелектуали* [w:] *Енциклопедія історії України*, т. 3: Е–Ї, ред. В.А. Смолій, Київ 2005, s. 507–511.
- Мазепа Л., *Кароль Мікулі – професор і директор консерваторії ГМТ* [w:] *idem, Сторінки музичного минулого. (З неопублікованого)*, Львів 2001, s. 39–57.
- Мазепа Т.Л., *Соціокультурний феномен європейський музичних товариств ХІХ – початку ХХ століття на прикладі Галицького Музичного Товариства*, Львів 2017.
- Мельник Л., *Фридерик Шопен як медійний персонаж: ювілейні святкування 1910 року в дзеркалі львівської преси*, „Мистецтвознавство. Часопис Національної Музичної Академії України ім. П.І. Чайковського” 2010, nr 4(9), s. 11–19.
- Франко І., *Критичні письма о галицькій інтелігенції* [w:] *idem, Зібрання творів у 50-ти томах*, т. 26, Київ 1980, s. 80–93.

GALICIAN MUSIC SOCIETY AND THE QUESTION OF NATIONAL IDENTITY

Abstract

With the intensification of national independence movements after the Spring of Nations of 1848, which induced stateless peoples to fight for independence, and protests against assimilation by the powers to which they belonged, nation-building processes in Galicia intensified, transforming various ethnic communities into self-conscious political and cultural organisms. The peculiarity of the nation-building processes and the formation of a modern Polish and Ukrainian national identity in Galicia in the nineteenth century lay in the fact that they were primarily the result of the deliberate activity of nationally conscious Polish and Ukrainian elites, the so-called awakening of the national spirit. They consciously not only shaped national identity, but also acted as organisers of socio-

cultural life, using various means, methods and forms to implement a nation-building ideology in their own communities, allowing for national affirmation despite political non-existence. The active actions of various socio-cultural institutions, often headed by these “awakeners” of the national spirit, including musical societies, contributed to this. Music, musical culture, through musical societies, became an important stimulus for the formation of national identity, intensifying patriotic feelings and promoting national pro-state ideas. The national priorities of the stateless communities are reflected in the statutes of the music societies, manifested in the introduction of the native language into official use within the society, the more extensive representation of the national legacy and, at the same time, the inspiration of original contemporary creativity that would reflect the different modalities of national feelings. In this context, the Galician Music Society based in Lviv played a particularly important role. In the activities of the GMS, these national trends and strategies shaping the attitude of national identity acquired extraordinary expression and significance. In the first period of its activity until 1848, i.e. the “Spring of Nations”, the GMS followed the principles set by Western European societies, above all the Vienna Gesellschaft der Musikfreunde. It carried out intensive concert, pedagogical and educational activities, caring for the aesthetic education of the public, constantly following contemporary trends and not using any national distinctions in its activities. However, this model of activity, after the landmark year 1848 for many nations in the Austrian Empire and Europe and the proclamation of Galician autonomy in 1867, was modified due to the intensification of nation-building processes. The external expression of the nation-building processes taking place at the GMS was the introduction of Polish as the official language of communication at the GMS, the consolidation of the Polish national orientation of development and support of native culture in a number of GTM documents, the national orientation of the repertoire combined with „Chopinocentrism” as a concentrated expression of Polish national consciousness in music, and the growing presence of a broad representation of Polish elites in the GMS management.

Keywords: Galician Music Society, Galicia, Lwów, Lviv, national music, Karol Mikuli, Chopinocentrism, musical genres, musical repertoire, national identity, nation-building processes, national language, national heritage, national culture, Young Poland